

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

**PAŽYMA APIE SISTEMINES
RIZIKAS LIETUVOS FINANSŲ
SISTEMAI**

2024

Turinys

SANTRAUKA	3
SISTEMINIŲ RIZIKŲ VERTINIMAS	4
1. Suprastėjusios įmonių ir namų ūkių skolos tvarkymo galimybės dėl geopolitinės įtampos, sumažėjusios visuminės paklausos ir pakilusių palūkanų normų	4
2. Komeracinio NT rinkos korekcijos rizika dėl išaugusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo.....	8
3. Kainų korekcijos būsto rinkoje rizika dėl pakilusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo	10
4. Rizika dėl sisteminės svarbos kibernetinių atakų vykstant rusijos karui prieš Ukrainą.....	12
IŠŠŪKIAI	14
1. Iššūkis dėl įtampų pasaulio finansų rinkose dėl griežtesnės pinigų politikos ir geopolitinės įtampos ...	14
2. Sparčios naujų rinkos dalyvių plėtros keliama nepakankamos pinigų plovimo prevencijos iššūkiai	15
3. Iššūkis dėl klimato kaitos poveikio finansiniam stabilumui	16
TESTAVIMAS NEPALANKIOMIS SĄLYGOMIS	17
Bankų mokumo testavimas	17
Bankų likvidumo testavimas.....	19

SANTRAUKA

RIZIKOS	RIZIKOS KANALAI IR POKYTIS PER PUSMETĮ
<p>Svarba: didelė vidutinė maža Per pusmetį padidėjo sumažėjo nepasikeitė</p>	
<p>Suprastėjusios įmonių ir namų ūkių skolos tvarkymo galimybės dėl geopolitinės įtampos, sumažėjusios visuminės paklausos ir pakilusių palūkanų normų</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Ryškesni sumažėjusios visuminės paklausos ar geopolitiniai sukrėtimai svarbiausiose Lietuvos eksporto partnerėse gali nulemti stipresnį šių šalių ekonomikų nuosmukį, dėl to labiau sumažėtų Lietuvos eksporto paklausa, o Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) reikšmingiau susitrauktų. Staigesnis ir ilgiau trunkantis eksporto susitraukimas galėtų turėti poveikį didesniems labiausiai nuo eksporto priklausomų įmonių nuostoliams. Taip pat galimai padidėtų darbuotojų atleidimas, dėl to kiltų finansinių problemų gyventojams ir padidėtų nedarbo lygis šalyje, o tai gali sustiprinti ekonomikos sukrėtimo poveikį. • Atlikti įmonių jautrumo testai atskleidė, kad jautriausi bendriems makroekonominiams sukrėtimams būtų apdirbamosios gamybos ir statybos sektoriai. Juose įvertinta didžiausia pažeidžiamų įmonių koncentracija. Didžiausios paskolų negražinimo tikimybės nustatytos statybos ir transporto sektoriuose, o reikšmingiausias skolos tvarkymo išlaidų prieaugis – apdirbamojoje gamyboje ir prekyboje. Taip pat nustatytas didelis gyventojų atsparumas galimiems makroekonominiams sukrėtimams – net ir nepalankių scenarijų atveju namų ūkių būsto paskolų tvarkymo išlaidos turėtų padidėti nedaug, o tikėtini nuostoliai būtų nedideli dėl aukštos užstato kokybės. • Rizika vertinama kaip svarbiausia Lietuvos finansų sistemos stabilumui, o jos lygis ir toliau yra padidėjęs – ekonominio ir geopolitinio neapibrėžtumo aplinka toliau turės reikšmingą įtaką Lietuvos ekonominei plėtrai, o rizikos mastą ateityje gali padidinti prastesnė pagrindinių prekybos partnerių ekonominė padėtis.
<p>Komercinio NT rinkos korekcijos rizika dėl pakilusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Reikšminga komercinio nekilnojamojo turto (NT) kainų korekcija apribotų naują įmonių skolinimąsi ir turimų įsipareigojimų refinansavimą, nes net apie 70 proc. pinigų finansų įstaigų (PFĮ) paskolų įmonėms yra užstatytos komerciniu NT. Nors didelės kainų korekcijos tikimybė yra ribota, trečdaliu smukęs rinkos aktyvumas ir fiksuojamas patalpų kainų pervertinimas leidžia artimiausiu metu tikėtis tam tikro kainų kryčio. • Pabrangus skolinimuisi ir sulėtėjus ekonomikos augimui, prastėja įmonių pelningumas. NT valdytojus taip pat neigiamai veikia smukusios realios nuomos kainos. Skolininkams pradėjus nevykdyti įsipareigojimų, bankai galėtų patirti reikšmingų nuostolių, nes komerciniu NT užtikrintos paskolos sudaro beveik trečdali visą PFĮ paskolų portfelio. Vis dėlto rizikos išsipildymo tikimybę mažina įmonių sukaupti finansiniai rezervai ir stabilūs nuomos pajamų srautus užtikrinantis žemas patalpų neužimtumo lygis. • Rizikos lygis dėl tebesitęsiančio nuosmukio komercinio NT rinkoje vertinamas kaip padidėjęs, o svarba – vidutinė, nes reikšminga rinkos korekcija galėtų sukelti didelių nuostolių finansų sistemai ir turėti platesnį makroekonominį poveikį.
<p>Kainų korekcijos būsto rinkoje rizika dėl pakilusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Padidėjusios palūkanų normos ir paskolų įmokos mažina būsto paklausą ir lėtina kainų augimą. Būsto paskolos sudaro apie pusę PFĮ paskolų privačiam ne finansų sektoriui portfelio, todėl didesnė būsto kainų korekcija, tuo pat metu gyventojams nepajėgiant mokėti išaugusių paskolų įmokų, galėtų kelti riziką finansiniam stabilumui. • Rizika gali kilti dėl būsto kainų korekcijos neigiamo poveikio statybos ir NT operacijų įmonėms, kurioms suteikta 33 proc. visų PFĮ paskolų ne finansų bendrovėms. Poveikis gali pasireikšti ir per netiesioginius kanalus: kritus būsto kainoms ir

	<p>bankams neturint pakankamai kapitalo, galėtų sumažėti naujo kredito srautai, o tai neigiamai paveiktų visą ekonomiką.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Per pusmetį būsto rinkos disbalansai nekito arba mažėjo, lūkesčiai dėl kainų pokyčių vis dar buvo stabilūs (tikimasi nedidelio kainų sumažėjimo), bet būstų paklausa dėl pabrangusio skolinimosi mažėjo, tad didesnės kainų korekcijos svarba tebėra vidutinė.
<p>Sisteminės svarbos kibernetinių atakų rizika vykstant rusijos karui prieš Ukrainą</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Padidėjo kibernetinių atakų, nukreiptų prieš realųjį ir finansų sektorius, skaičius. Vyraujant reikšmingoms šių sektorių sąsajoms, didėja sėkmingos atakos, nebūtinai tiesiogiai nukreiptos prieš finansų sektorių, tikimybė, galinti sutrikdyti finansinių paslaugų teikimą, sukelti finansinių nuostolių ir nulemti visuomenės pasitikėjimo praradimą. Prieš sistemiškai svarbius finansų sektoriaus dalyvius ar trečiųjų šalių paslaugų teikėjus nukreiptos kibernetinės atakos gali sukelti sisteminio lygio padarinių. • Kibernetinės rizikos lygis per pusmetį reikšmingai nepakito, tačiau tebėra padidėjęs – realusis ir finansų sektoriai ir toliau susiduria su kibernetinėmis atakomis, kurios tampa aktyvesnės vykstant nepalankiems rusijai politiniams sprendimams.
IŠŠŪKIAI LIETUVOS FINANSŲ SISTEMAI	
<ul style="list-style-type: none"> • Iššūkis dėl įtampos pasaulio finansų rinkose griežtesnės pinigų politikos ir geopolitinės įtampos aplinkoje • Sparčios naujų rinkos dalyvių plėtros keliai nepakankamos pinigų plovimo prevencijos iššūkiai, galintys nulemti reputacinę riziką šalies finansų sistemai • Iššūkis dėl klimato kaitos poveikio finansiniam stabilumui 	
<p style="text-align: center;">BANKŲ TESTAVIMO NEPALANKIOMIS SĄLYGOMIS REZULTATAI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Labai padidėjusios palūkanų pajamos reikšmingai prisideda prie bankų sektoriaus atsparumo mokumo sukrėtimams vidutiniu laikotarpiu net atsižvelgus į dividendų politiką. Bankų sektorius yra atsparus ekonominiams sukrėtimams ir atlaikytų net itin nepalankų ekonomikos scenarijų. • 2023 m. spalio mėn., palyginti su kovo mėn., bankų sektorius būtų atlaikęs 8 proc. punktais mažesnę indėlių atsiėmimo sukrėtimą, tačiau likvidumo atsargos ir toliau yra didelės. 	

SISTEMINIŲ RIZIKŲ VERTINIMAS

1. Suprastėjusios įmonių ir namų ūkių skolos tvarkymo galimybės dėl geopolitinės įtampos, sumažėjusios visuminės paklausos ir pakilusių palūkanų normų

Rizikos esmė ir pasireiškimo kanalai

Lietuvos ekonomikos raida vis dar yra vangė. Po 2023 m. pirmąjį ketvirtį fiksuotos techninės recesijos kintais ketvirčiais Lietuvos ekonomika ir toliau buvo sąstingyje. Tai daugiausia lemia dėl pakilusių palūkanų normų sumažėjusi visuminė prekių ir paslaugų paklausa Lietuvoje ir pagrindinėse Lietuvos prekybos partnerėse. Aktyvumą tebeslopina sumažėjęs namų ūkių vartojimas ir prastėjančios ekonominės perspektyvos pagrindiniuose šalies sektoriuose. Labiausiai nuogaustaujama dėl besitęsiančio rusijos karo prieš Ukrainą, kitų geopolitinių konfliktų ar galimo stipresnio, nei dabar tikimasi, sugriežtintos pinigų politikos poveikio Lietuvos ir visos euro zonos (EZ) ekonomikai.

Ryškesni sumažėjusios visuminės paklausos ar geopolitiniai sukrėtimai svarbiausiose Lietuvos eksporto partnerėse gali reikšmingai sumažinti Lietuvos eksporto paklausą ir lemti didesnius labiausiai nuo eksporto priklausomų įmonių nuostolius bei papildomus sunkumus vykdant finansinius įsipareigojimus kredito įstaigoms ir kitoms įmonėms. Tokio scenarijaus išsipildymas didintų nedarbo lygį ir sukeltų didelių finansinių problemų gyventojams. Ekonominį sukrėtimą dar labiau sustiprintų ilgiau trunkanti didelių palūkanų normų aplinka ir, tikėtina, griežtesnis kredito įstaigų rizikų vertinimas. Lietuvoje dauguma paskolų

yra suteiktos su kintamąja palūkanų norma, tad pakilusios palūkanų normos turi įtakos didžiajai daliai paskolų turėtojų.

Rizikos pokytis per pusmetį

Nors metinė infliacija nuosekliai traukėsi ir 2023 m. lapkričio mėn. sudarė 2,3 proc. (0,1 proc. p. mažiau už EZ vidurkį), o kartu mažėjo ir vidaus veiksniais pagrįstas kainų augimas (grynoji metinė infliacija 2023 m. spalio mėn. sudarė 6,1 % ir per pusmetį sumažėjo 6,9 proc. p.), tačiau tolesnę Lietuvos ekonomikos raidą tebegebabilia didelis neapibrėžtumas. Ekonominį sąstingį lemia ir **prastėjantys įmonių veiklos rezultatai**: nedidėjanti pardavimų apimtis daugelyje apdirbamosios gamybos subsektorių, vis vangiau augantis paslaugų sektorius bei besitraukiantys prekybos ir pramonės sektoriai (žr. A pav.). Tuo metu finansiniais sunkumais besiskundžiančių įmonių skaičius pastarąjį pusmetį sparčiausiai augo paslaugų ir statybos sektoriuose (žr. B pav.). Tiesa, nepaisant padidėjusios skolos nemokumo rizikos dėl pakilusių palūkanų normų, įmonių įsiskolinimas tebėra mažas, o bankų paskolų įmonėms kokybė – gera. Viena pagrindinių priežasčių – sukauptas įmonių rezervas ir geresnis bendras finansų sektoriaus pasirengimas galimiems ekonominiams sukrėtimams. 2023 m. trečiąjį ketvirtį įmonių neveiksnių paskolų apimtis per pusmetį nepadidėjo, o statybos sektoriuje minėtas rodiklis smuktėlėjo perpus (nuo 6,8 iki 3,3 %), 2 lygio (angl. *stage 2*) paskolų dalis per pusmetį šiek tiek išaugo – nuo 12,5 iki 14 proc.

Įmonių jautrumas esamai ekonominei aplinkai papildomai įvertintas trimis aspektais: pagal jautrumą ekonomikos sukrėtimui, nemokumo tikimybę ir jautrumą palūkanų mokėjimams. Pirmausia įvertintas įmonių pažeidžiamumas² makroekonominiams sukrėtimams pagal *labiausiai tikėtiną, nepalankųjį* ir *itin nepalankųjį* scenarijus (žr. skirsnį *Bankų mokumo testavimas*) trejų metų perspektyvoje (2023–2025 m.). Taip pat, remiantis ekonometrinio modeliavimu, apskaičiuotos tikimybės, kad per ateinančius 12 mėn. nuo einamojo laikotarpio gali būti fiksuotas reikšmingas pagrindinių šalies sektorių įmonių kredito įsipareigojimų nevykdymas. Galiausiai atliktas ilgiau palaikomo aukšto palūkanų normų lygio jautrumo testas³.

Pagal labiausiai tikėtiną scenarijų bendras pažeidžiamų įmonių skaičius trejų metų perspektyvoje, palyginti su 2022 m., pažeidžiamų įmonių skaičius išaugtų 2,1, o pagal itin nepalankųjį – 3,2 proc. punkto (žr. C pav.). Žvelgiant į didžiausius šalies sektorius, **daugiausia pažeidžiamų įmonių atsirastų apdirbamojoje gamyboje**: pagal itin nepalankųjį scenarijų tokių įmonių skaičius čia sudarytų 15,3 proc. (5,7 proc. p. įmonių skaičiaus prieaugis, palyginti su 2022 m.). Palyginti su 2023 m. Finansinio stabilumo apžvalgoje (FSA) atlikta įmonių jautrumo analize⁴, didžiausia ekonominių sukrėtimų įtaka ir toliau buvo gamybos sektoriuje (lyginant itin nepalankiuosius scenarijus – 2 proc. p. pažeidžiamų įmonių skaičiaus prieaugis). **Taip pat išryškėjo statybos sektoriaus jautrumas** – pažeidžiamų įmonių skaičius pagal itin nepalankųjį scenarijų išaugo nuo 8 iki 13 proc.

Didžiausia turimų paskolų negražinimo tikimybė įvertinta **transporto ir statybos sektoriuose** (žr. D pav.). 2024 m., palyginti su 2022 m., pagal labiausiai tikėtiną scenarijų apdirbamosios gamybos, statybos ir prekybos sektorių įmonių vidutinės nemokumo tikimybės iš esmės nepasikeistų. Tuo metu transporto ir saugojimo sektoriaus įmonių vidutinė nemokumo tikimybė 2024 m., išsipildžius labiausiai tikėtinam scenarijui, pastebimai pagerėtų (nuo 6,3 iki 5,3 %), o NT operacijų sektoriaus – reikšmingai suprastėtų (nuo 2,44 iki 3,23 %).

Atliktas palūkanų normų jautrumo testas parodė, kad, ilgiau palaikant esamų palūkanų normų lygį, didžiausią skolos tvarkymo išlaidų naštos padidėjimą pajustų **apdirbamosios gamybos ir prekybos sektoriuose veikiančios įmonės** (žr. E pav.). Ilgiau palaikomas esamų palūkanų normų lygis minėtuose

² Įmonė laikoma pažeidžiama tada, kai, įvykus minėtiems sukrėtimams, per minėtą trejų metų laikotarpį jos veikla tampa nuostolinga, taip pat ji neturi perteklinio likvidumo ir turi neigiamą nuosavą kapitalą.

³ Įvertinta turimų paskolų, kurias įmonės turės refinansuoti iki 2024 m. pabaigos, palūkanų normų išlaidų padidėjimo našta pagrindiniams šalies įmonių sektoriams, jei būtų palaikomas 5 proc. arba aukštesnis palūkanų normų lygis.

⁴ Būtina atkreipti dėmesį, kad 2023 m. FSA atliktoje įmonių analizėje taikyti itin griežti infliacijos, palūkanų normų ir apyvartų sukrėtimai, remiantis 2008–2010 m. finansų krizės metu fiksuotais įmonių veiklos rodikliais. Taip pat vertinta tik vienu metų perspektyva.

įmonių sektoriuose nulemtų atitinkamai 56 ir 51 proc. palūkanų normų išlaidų prieaugį, palyginti su 2023 m. liepos mėn. fiksuotais įmonių turimų paskolų duomenimis⁵.

Išsipildžius nepalankiajam scenarijui, galėtų reikšmingai išaugti įmonių bankrotų skaičius ir galimai sumažėtų veiklos apimtys ekonominiams sukrėtimams labiausiai jautriuose sektoriuose. Dėl to padidėtų nedarbas ir būtų mažinami darbuotojų atlyginimai, o tai **galėtų smarkiai pakenkti namų ūkių finansinei būklei** ir padidintų turimų finansinių įsipareigojimų našta. Tuo metu bankų paskolų gyventojams kokybė per pusmetį labiau sumažėjo tik vartojimo paskolų segmente. 2023 m. trečiąjį ketvirtį neveiksnių būsto paskolų dalis sudarė 0,7 proc. (per pusmetį ūgtelėjo 0,2 proc. p.), o vartojimo paskolų segmente – 2,2 proc. (0,4 proc. p. prieaugis per pusmetį). Namų ūkių 2 lygio paskolų dalis per pusmetį padidėjo nedaug – nuo 7,1 iki 7,5 proc.

Siekiant įvertinti makroekonominį rodiklių sukrėtimų poveikį bankų sektoriui ir namų ūkių galimybėms gražinti turimas paskolas, ekonometriniais metodais **vertinama būsto paskolų negražinimo tikimybė⁶ ir (santykiniai) tikėtini nuostoliai**. Analizė atliekama pagal *labiausiai tikėtiną, nepalankųjį ir itin nepalankųjį* scenarijus (žr. skirsnį *Bankų mokumo testavimas*).

Ekonometrinis modeliavimas parodė, kad **namų ūkių būsto paskolų portfelio kredito kokybė ir toliau yra gera**, portfelis atsparus galimiems makroekonominiams sukrėtimams. Vidutinė būsto paskolų negražinimo tikimybė labiausiai tikėtino scenarijaus atveju būtų artima 2,5 proc., o net 90 proc. visų būsto paskolų ji būtų mažesnė nei 5,7 proc. Išsipildžius itin nepalankiajam scenarijui, šie rodikliai padidėtų nedaug ir atitinkamai būtų lygūs 2,8 ir 6,6 proc. (žr. F pav.). Iš dalies tai lemia subalansuotas namų ūkių prisiimamos skolos lygis, reguliuojamas Atsakingojo skolinimosi nuostatų. Kita vertus, nesitikint spartaus tolesnio palūkanų normų kilimo, net ir pagal nepalankiuosius scenarijus neturėtų pastebimai padidėti namų ūkių būsto paskolų tvarkymo išlaidos. Tą patvirtina įvertintas būsto paskolas turinčių namų ūkių vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykis⁷ (angl. *debt service-to-income*, DSTI), kuris dažniausiai nesiekia 30 proc. ir beveik nepriklauso nuo makroekonominio sukrėtimo stiprumo. Vis dėlto, net ir išaugus skolininkų nemokumui, aukšta užstato kokybė, kurią rodo žemas portfelio kredito dydžio ir įkeičiamo turto vertės santykis (angl. *loan-to-value*, LTV), prisidėtų prie to, kad tikėtini bankų sektoriaus nuostoliai, nors ir padidėtų, tačiau net ir pagal itin nepalankųjį scenarijų sudarytų vos 0,13 proc. pozicijų vertės (žr. F pav.).

Rizikos lygio vertinimas, atsižvelgus į riziką didinančius ir mažinančius veiksnius

Rizika vertinama kaip svarbiausia Lietuvos finansų sistemos stabilumui, o jos lygis vis dar yra padidėjęs. Geopolitinės įtampos, sugriežtintos pinigų politikos ir tebesančio ekonominio neapibrėžtumo ir sumažėjusios visuminės paklausos aplinka pastarąjį pusmetį reikšmingai sulėtino Lietuvos ekonomikos raidą – susitraukė pagrindiniai šalies įmonių sektoriai ir išaugo finansinių įsipareigojimų našta verslui bei gyventojams. Rizikos mastą ateityje gali padidinti ir ryškesni svarbiausių eksporto partnerių veiklos ekonominiai sukrėtimai. Tolesnio ekonomikos augimo perspektyva, palyginti su Lietuvos banko birželio mėn. prognozėmis, suprastėjo daugiausia dėl mažiau palankių pagrindinių prekybos partnerių ekonominių prognozių ir tendencijų Lietuvos eksportuojančiame sektoriuje. Kita vertus, Lietuvoje ir toliau yra vienas žemiausių įsiskolinimo lygių ir didžiausi vartotojų lūkesčiai visoje EZ, o sumažinti rizikos pasireiškimo tikimybę ir paskatinti vartojimą galėtų didėsi gyventojų perkamoji galia, tvirta darbo rinka, gausėjančios investicijos ir geresnė, nei šiuo metu prognozuojama, užsienio prekybos partnerių padėtis.

Atlikti įmonių jautrumo testai atskleidė, kad jautriausi bendriems makroekonominiams sukrėtimams būtų apdirbamosios gamybos ir statybos sektoriai – juose įvertinta didžiausia pažeidžiamų įmonių koncentracija. Taip pat statybos sektoriuje įvertinta viena didžiausių paskolų negražinimo tikimybių, o apdirbamojoje gamyboje – vienas didžiausių skolos tvarkymo išlaidų prieaugių. Tuo metu atlikti namų ūkių jautrumo vertinimo testai atskleidė didelį gyventojų atsparumą galimiems makroekonominiams sukrėtimams

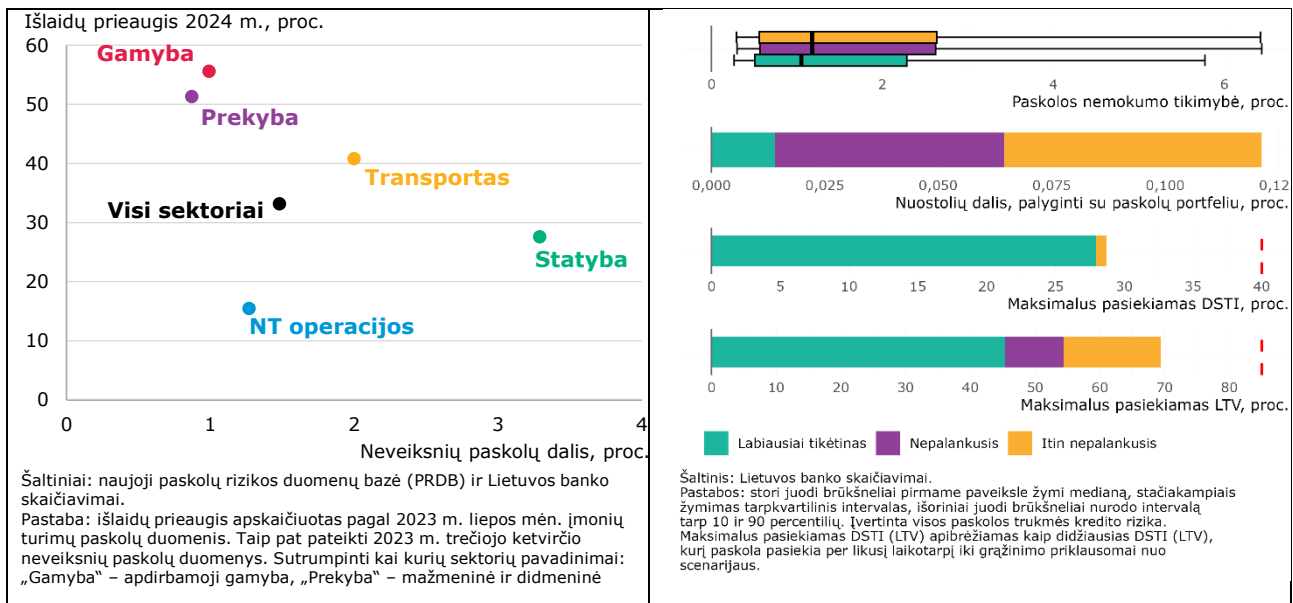
⁵ Atsižvelgiant į naujausių turimų duomenų laikotarpį, galima manyti, kad dalį skaičiavimais įvertintos padidėjusių palūkanų normų išlaidų naštos įmonės jau patiria.

⁶ Tikimybė, kad skolininkas bent kartą vėluos mokėti paskolos įmokas nuo einamojo laikotarpio iki paskolos gražinimo.

⁷ Įvertintas su einamosiomis namų ūkio pajamomis, palūkanų normomis, paskolos likutine verte ir trukme.

– net ir nepalankių scenarijų atveju namų ūkių būsto paskolų tvarkymo išlaidos turėtų išaugti nedaug, o tikėtini nuostoliai būtų nedideli dėl aukštos užstato kokybės.

<p>Realiojo BVP mažėjimą daugiausiai lemia prekybos ir pramonės sektorių veiklos susitraukimas</p>	<p>Finansinių sunkumų patiriančių įmonių pastaruoju metu daugiausia yra paslaugų ir statybos sektoriuose</p>
<p>A pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai</p>	<p>B pav. Finansinius sunkumus patiriančių įmonių dalis</p>
<p>Šaltiniai: Valstybės duomenų agentūra (VDA) ir Lietuvos banko skaičiavimai.</p>	<p>Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: apskaičiuotas 3 mėn. slenkamasis vidurkis.</p>
<p>Išsipildžius itin nepalankiajam scenarijui, daugiausia pažeidžiamų įmonių būtų gamybos ir statybos sektoriuose</p>	<p>Gerokai didesnė nemokumo tikimybė stebima transporto ir statybos sektoriuose</p>
<p>C pav. Pažeidžiamų įmonių dalis skirtinguose sektoriuose</p>	<p>D pav. Vidutinė paskolų turinčių įmonių nemokumo tikimybė skirtinguose sektoriuose</p>
<p>Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: pateikiamas pažeidžiamų įmonių skaičiaus prieaugis pagal skirtingus scenarijus trejų metų perspektyvoje (2023–2025 m.). Sutrumpinti kai kurių sektorių pavadinimai: „Gamyba“ – apdirbamoji gamyba, „Prekyba“ – mažmeninė ir didmeninė prekyba, „Transportas“ – transportas ir saugojimas</p>	<p>Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.</p>
<p>Didžiausią palūkanų normų išlaidų prieaugį gali patirti gamybos sektorius įmonės, tačiau daugiausia neveiksnių paskolų turinčiame statybos sektoriuje šios išlaidos didėtų mažiau</p>	<p>Aukšta portfelio kokybė lemia didelį namų ūkių būsto paskolų portfelio atsparumą makroekonominiams sukrėtimams</p>
<p>E pav. Įmonių paskolų palūkanų normų išlaidų prieaugis ir neveiksnių paskolų dalis skirtinguose sektoriuose</p>	<p>F pav. Namų ūkių būsto paskolų portfelio kokybės ir kredito rizikos parametrai</p>

2. Komercinio NT rinkos korekcijos rizika dėl išaugusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo

Rizikos esmė ir pasireiškimo kanalai

Gilėjant nuosmukiui komercinio NT rinkoje, didėja **patalpų** kainų korekcijos tikimybė, ypač segmentuose, kuriuose fiksuojamas patalpų kainų pervertinimas (pvz., Vilniaus A klasės biurai pervertinti beveik 23 %, žr. A pav.). Reikšmingas užstato vertės sumažėjimas apribotų įmonių skolinimąsi, nes net beveik 70 proc. PFĮ paskolų įmonėms yra užstatytos komerciniu NT. Prastesnė prieiga prie kredito ilgainiui galėtų pažeisti įmonių verslo modelius ir pagilinti ekonomikos nuosmukį.

Pabrangus skolinimuisi ir sulėtėjus ekonomikos augimui, prastėja ne finansų įmonių pelningumas, o komercinių patalpų valdytojai susiduria su skolos refinansavimo iššūkiais. Skolininkams pradėjus nevykdyti įsipareigojimų, bankai galėtų patirti reikšmingų nuostolių, nes komerciniu NT užtikrintos paskolos sudaro 7,5 mlrd. Eur, t. y. siekia beveik trečdalį viso PFĮ paskolų portfelio.

Užsitęsęs lėtesniam ekonomikos augimui ir esant struktūrinei rizikai dėl nuotolinio darbo nulemtos sumažėjusios biurų paklausos, pastaraisiais metais reikšmingai padidėjusi patalpų pasiūla gali būti neįsivinta, o tai galėtų pagilinti ir prailginti komercinio NT rinkos nuosmukį.

Rizikos pokytis per pusmetį

Komercinio NT rinkoje juntami svarūs pinigų politikos griežtinimo padariniai – aktyvumas smuko, o investicijos atsitraukė. Nuo 2021 m. pirmojo ketvirčio fiksuoto piko pirkimo sandorių skaičius sumažėjo trečdaliu (žr. C pav.), o patalpų kainos yra stabilios jau metus. Sumažėjusi rizikos premija (komercinio NT ir Vyriausybės vertybinių popierių (VVP) pajamingumų skirtumas tebėra 2 proc. p. mažesnis už ilgalaikį vidurkį) stabdė investuotojų aktyvumą: per 2023 m. pirmus tris ketvirčius rinkoje įvyko investicinių sandorių už 270 mln. Eur, t. y. net 40 proc. mažiau nei atitinkamu laikotarpiu prieš metus.

Komercinio NT valdytojų pelningumą neigiamai veikia kritusios realios patalpų nuomos kainos ir išaugusios skolos tvarkymo bei refinansavimo sąnaudos. Nuomos kainos augo lėčiau už infliaciją visuose rinkos segmentuose, tačiau pažeidžiamiausios tebėra prekybinės paskirties, o geografiškai – Klaipėdoje esančios komercinės erdvės: jų nuomos kainos per trejus metus pakilo tik 0–10 proc. Papildomų iššūkių valdytojams kelia patalpų pajamingumus besivejanti (o kapitalo rinkose dažnai ir lenkianti) refinansavimo kaina: pavyzdžiui, Vilniaus A klasės biurų segmente pajamingumo norma kone susilygino su bankinio finansavimo kaina (žr. D pav.).

Nuo pinigų politikos griežtinimo ciklo pradžios reikšmingai padidėjo bankų vertinama prekybos ir statybos įmonių komerciniu NT užtikrintų paskolų kredito rizika, o pramonės – sumažėjo, tačiau tebėra didelė (angl. *stage 2 loans*, žr. E pav.). Daugiau keblumų gali kilti įmonėms, turinčioms neamortizuotų trumpalaikių paskolų, kurių gražinimo terminams sukankant, įmonės patiria staigų likvidumo poreikį (žr. F pav.). 2023–2025 m. sukanka atitinkamai 225 mln., 83 mln., 67 mln. ir 50 mln. Eur prekybos, pramonės, NT operacijų ir statybų įmonių neamortizuotų paskolų terminai.

Rizikos lygio vertinimas, atsižvelgus į riziką didinančius bei mažinančius veiksnius

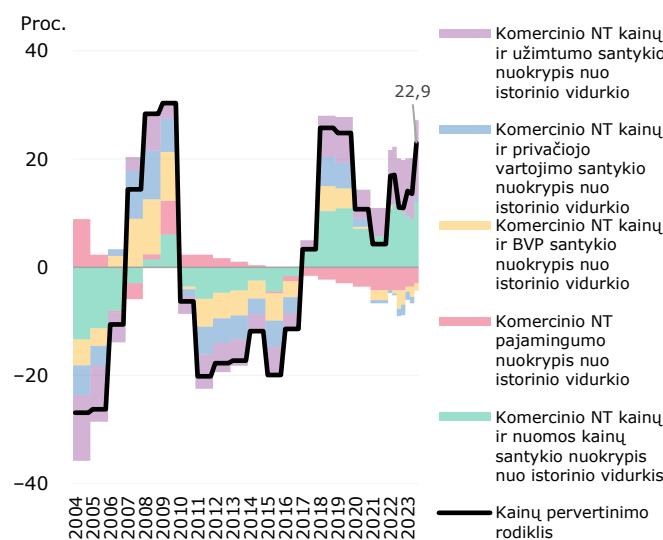
Rizikos lygis tebėra padidėjęs, o komercinio NT rinkos perspektyvos – prastėjančios. Reikšmingai smukęs rinkos aktyvumas leidžia artimiausiais ketvirčiais tikėtis kainų korekcijos. Pažeidžiamiausi yra rinkos dalyviai, turintys daugiau trumpalaikių įsipareigojimų ir pozicijų prekybos patalpų segmente. Kita vertus, skirtingai nei Vakarų Europoje, Lietuvoje vyraujant uždaro tipo NT fondams, šie susiduria su mažesne likvidumo neatitikimo rizika, o tai mažina staigaus turto išpardavimo tikimybę, kuri galėtų pagilinti kainų korekciją.

Kita vertus, komercinio NT įmonėms pastarieji ketveri metai buvo išskirtinai pelningi (pelnas augo ir atmetus infliacijos įtaką), tad jos yra sukaupusios finansinių rezervų, o nuomos pajamų srautus teigiamai veikia vis dar žemas patalpų neužimtumo lygis (svertinis vidurkis 2023 m. trečiąjį ketvirtį buvo 4 %, pirmąjį ketvirtį – 3,7 %). Šie veiksniai padeda laiku gražinti paskolas, tad, nepaisant mažo padidėjimo 2023 m. antrąjį ketvirtį, neveiksnių komerciniu NT užtikrintų paskolų buvo istoriškai nedaug (1,9 % viso portfelio, arba 0,5 proc. p. daugiau nei prieš pusmetį).

Bankai yra gerai kapitalizuoti, o anticiklinio kapitalo rezervo (AKR) ir kitų sisteminės svarbos įstaigų (angl. *other systemically important institutions*, O-SII) rezervo reikalavimai teigiamai veikia kredito įstaigų atsparumą, tad net ir pagal nepalankų scenarijų rizika finansų sistemos stabilumui tebėra ribota. Rizikų išsipildymo tikimybę mažina ir atsargus bankų kreditavimas: per pastaruosius ketverius metus komerciniu NT užstatytų paskolų LTV mediana svyravo 40–60 proc. (palyginkime: būsto paskolų LTV mediana sudarė 80 %). Atliktas komercinio NT rinkos kaitros vertinimas (žr. B pav.) parodė, kad grėsmingų disbalansų rinkoje pastaraisiais metais nesudarė. Vis dėlto riziką didina patalpų kainų pervertinimo, spartaus kainų padidėjimo per pastaruosius trejus metus ir išaugusios pardavimo sandorių, atliekamų su banko paskola, srauto dalies veiksniai.

Rinkoje gilėjant nuosmukiui, didėja pervertintų patalpų kainų korekcijos tikimybė

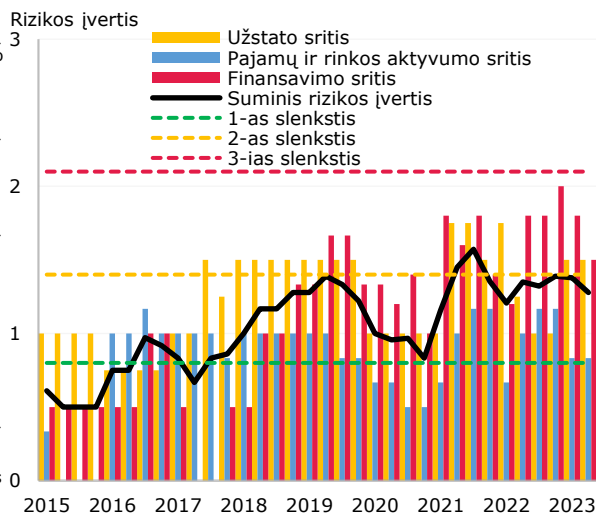
A pav. Vilniaus A klasės biurų kainų pervertinimo veiksniai

Šaltiniai: Registrų centras, VDA, Colliers, UAB „OBER-HAUS“ nekilnojamas turtas (toliau – OBER-HAUS).

Komercinio NT rinkos įtampos lygis vertinamas kaip žemėjantis, bet vis dar artimas vidutiniam

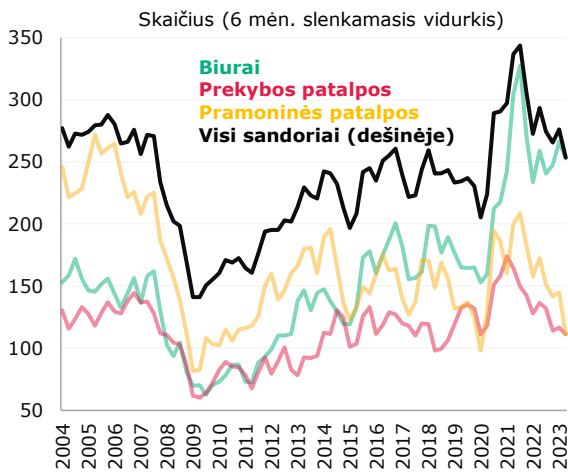
B pav. Rizikų komercinio NT sektoriuje vertinimas pagal užstato, pajamų ir rinkos aktyvumo bei finansavimo sritis

Šaltiniai: Lietuvos banko skaičiavimai, remiantis Registrų centro, VDA, Colliers ir OBER-HAUS duomenimis. Pastaba dėl rizikos įverčio: jokios rizikos=<0,8, žema=0,8-1,4, vidutinė=1,4-2,1, aukšta rizika=>2,1.

Nuo piko komercinio NT sandorių skaičius sumažėjo trečdaliu, tačiau biurų segmentas – gyvybingesnis

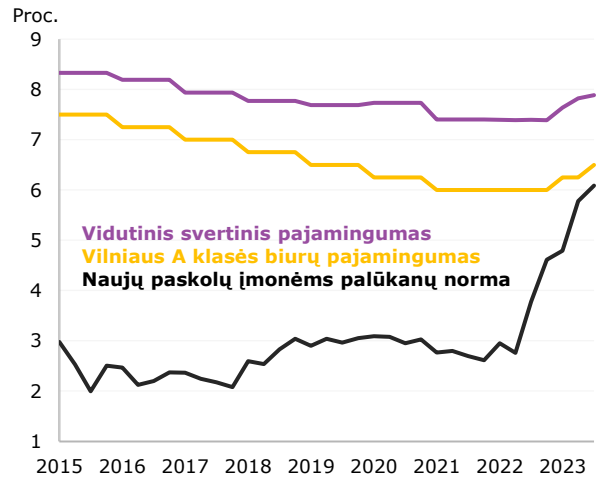
C pav. Ketvirtinis komercinio NT sandorių skaičius trijuose didmiesčiuose

Šaltinis: Registrų centras.

Komercinių patalpų valdytojai patiria iššūkių dėl išaugusių skolos refinansavimo sąnaudų

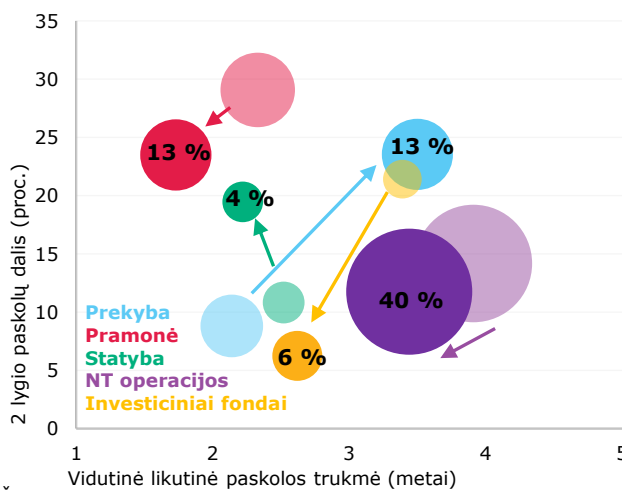
D pav. Skolinimosi kaina ir komercinių patalpų nuomos pajamingumai

Šaltiniai: Colliers ir Lietuvos bankas.

Pabrangus skolinimuisi, padidėjo prekybos ir statybos įmonių komerciniu NT užtikrintų paskolų kredito rizika

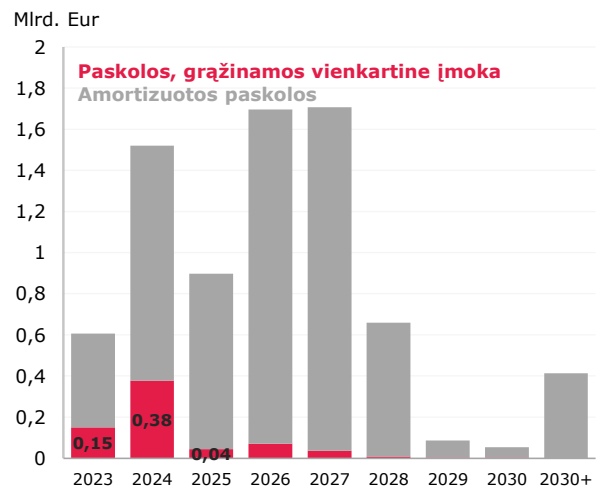
E pav. Komerciniu NT užtikrintos paskolos pagal ekonominę veiklą 2022 m. liepos mėn. ir 2023 m. rugsėjo mėn. (ryškus apskritimas)

Šaltinis: PRDB.
Pastaba: apskritimo dydis žymi sektoriaus svarbą (%) visame paskolų portfelyje.

Daugiau keblumų gali kilti skolininkams, turintiems neamortizuotų trumpalaikių įsipareigojimų

F pav. PFĮ komerciniu NT užtikrintų paskolų portfelis pagal grąžinimo terminą ir amortizaciją

Šaltinis: PRDB.
Pastaba: skaičiuojama nuo 2023 m. rugsėjo mėn.

3. Kainų korekcijos būsto rinkoje rizika dėl pakilusių palūkanų normų ir sulėtėjusio ekonomikos augimo

Rizikos esmė ir pasireiškimo kanalai

Pakilusios palūkanų normos ir padidėjusios paskolų įmokos mažina būsto paklausą ir lėtina kainų augimą. O išsipildžius nepalankiajam ekonominiam scenarijui ir suprastėjus gyventojų finansinei padėčiai, paklausa dar labiau sumažėtų, dalis gyventojų nepajėgtų mokėti paskolos įmokų ir galėtų įvykti didesnė būsto kainų korekcija. Tokio scenarijaus išsipildymas galėtų kelti riziką finansiniam stabilumui, kadangi būsto paskolos sudaro apie pusę PFĮ paskolų privačiajam ne finansų sektoriui portfelio (žr. A pav.).

Dėl užkrato ir antrinių efektų rizika galėtų kilti ir kitiems ekonomikos sektoriams. Statybos ir NT operacijų ekonominėmis veiklomis užsiimančioms įmonėms suteiktos PFĮ paskolos 2023 m. antrąjį ketvirtį sudarė 33 proc. visų PFĮ paskolų ne finansų bendrovėms (žr. A pav.). Būsto kainų korekcija galėtų neigiamai paveikti šias įmones, o dėl reikšmingo paskolų šioms įmonėms portfelio dydžio rizika galėtų kilti ir PFĮ. Be to, kritus būsto kainoms ir bankams neturint pakankamai kapitalo, galėtų sumažėti naujo kredito srautai, tai neigiamai paveiktų visą ekonomiką.

Rizikos pokytis per pusmetį

Suteiktų naujų būsto paskolų, įsigytų būstų vertės ir BVP santykiai, rodantys galimus kreditavimo ir būsto rinkos aktyvumo disbalansus, per pusmetį sumažėjo ir grįžo į prieš pandemiją buvusį lygį (žr. B pav.). Be to, sumažėjus paklausai, plėtojama mažiau naujų būstų – naujų butų pasiūla Vilniaus pirminėje rinkoje yra mažesnė nei prieš pandemiją. Tai mažina prielaidas didesnei kainų korekcijai.

Būsto kainų pervertinimas per pusmetį reikšmingai nepakito ir sudarė 2,6 proc. (žr. B pav.). Dėl vyraujančio ekonominio neapibrėžtumo (pvz., lėto ekonomikos augimo, bet sparčiai didėjančių atlyginimų), skirtingų pervertinimo įverčių sklaida vis dar yra didelė – nuo –7 iki 26 proc. Taigi, didesnės korekcijos rizika ištikus neigiamam ekonominiam šokui vis dar yra.

Būsto kainų metinis augimo tempas sulėtėjo iki priešpandeminio ar net žemesnio lygio (naujausiais spalio mėn. duomenimis, jis sudarė 1–6 %, priklausomai nuo duomenų šaltinio) ir jau atsilieka nuo atlyginimų metinio augimo, tad kainų ir pajamų santykis ima gerėti (žr. C pav.), todėl kainų korekcija dėl suprastėjusio įperkamumo tampa mažiau tikėtina. Vis dėlto, perkant būstą su paskola, įperkamumas tebėra reikšmingai suprastėjęs dėl pakilusių palūkanų normų. Per pirmąjį pusmetį su paskola įperkamas didžiausias būsto plotas, uždirbant vidutinį atlyginimą, sumažėjo 5 kv. m (iki 54 kv. m) ir yra mažiausias nuo 2012 m. Be to, bankų apklausų duomenimis, bankų taikomi skolinimo būstui standartai yra griežtesni nei 2021 m., todėl brangesnės ir sunkiau prieinamos būsto paskolos gali mažinti būstų paklausą ir lemti nedideles kainų korekcijas, kokios jau fiksuojamos kitose šalyse.

Nors būsto pardavimų skaičius per pusmetį toliau mažėjo, VDA apklausų duomenimis, gyventojų norai įsigyti būstą nepakito (žr. D pav.). Taigi, mažesni pardavimai labiau rodo sumažėjusias galimybes įsigyti būstą, o ne suprastėjusius lūkesčius – tai mažina didelio nuosmukio tikimybę.

Lietuvos banko apklausų duomenimis, lūkesčiai dėl tolesnės būsto kainų raidos per pusmetį reikšmingai nepakito. Didžioji dalis bankų vis dar tikisi nedidelio – 5–10 proc. būsto kainų sumažėjimo per artimiausius metus. Namų ūkių, besitikinčių būsto kainų mažėjimo, dalis 2023 m. vasarą, palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus, padidėjo nuo 4 iki 21 proc. Bet padaugėjo ir besitikinčiųjų kainų augimo – nuo 23 iki 39 proc. Tad nors lūkesčiai dėl kainų augimo vis dar yra gana prasti, didelio kainų mažėjimo nesitikima.

Rizikos lygio vertinimas, atsižvelgus į riziką didinančius bei mažinančius veiksnius

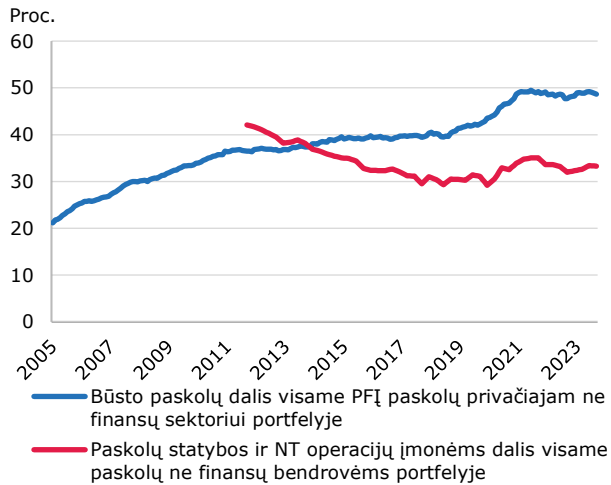
Bankai turi sukaupę pakankamus rezervus, įskaitant AKR ir sektorinį sistemines rizikos rezervą būstu užtikrintoms kredito įstaigų pozicijoms, yra laikomasi Atsakingojo skolinimo nuostatų. Tad, nors su būstu susijusios paskolos sudaro reikšmingą PFĮ paskolų portfelio dalį, didesnės korekcijos poveikis PFĮ ir finansiniam stabilumui būtų vidutinis.

Per pandemiją susiformavę būsto rinkos disbalansai beveik visiškai išblėso. Gyventojai, net ir išaugus paskolų įmokoms, yra pajėgūs paskolas gražinti (žr. 1 rizikos skirsnį). Šie veiksniai mažina didesnės korekcijos tikimybę. Vis dėlto rizika dėl didesnio ekonomikos susitraukimo, neigiamai paveikiančio ir būsto rinką, vis dar yra, todėl didesnės būsto kainų rizikos tikimybė yra vidutinė.

Įvertinus rizikos poveikį ir tikimybę, bendra didesnės būsto kainų korekcijos svarba vertinama kaip vidutinė.

Paskolos būstui, statybos ir NT operacijų įmonėms sudaro reikšmingą PFĮ paskolų portfelio dalį

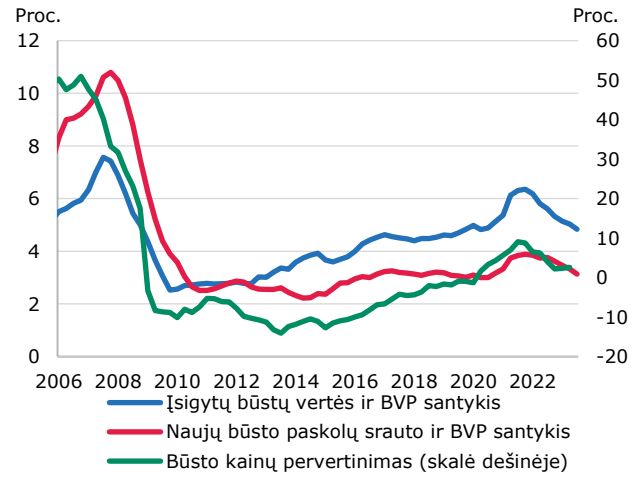
A pav. Būsto paskolų ir paskolų statybos ir NT operacijų įmonėms dalys PFĮ paskolų portfelyje

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Per pusmetį būsto rinkos disbalansai mažėjo arba nekito

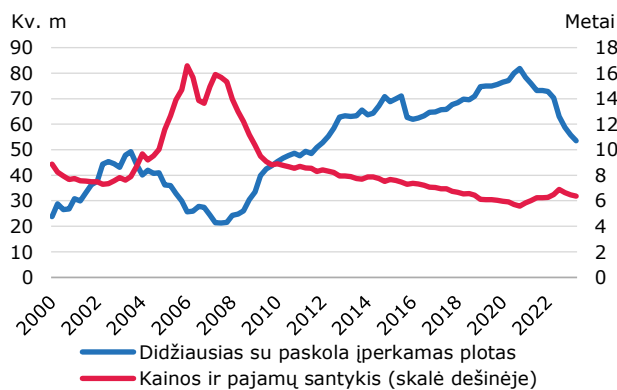
B pav. Būsto rinkos disbalansų rodikliai

Šaltiniai: Registrų centras, VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Atlyginimai vėl didėja sparčiau nei būsto kainos, bet įperkamumą riboja brangesnis skolinimasis

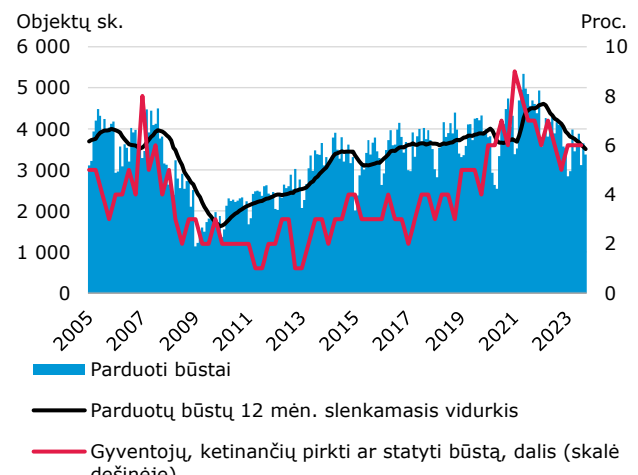
C pav. Būsto įperkamumo rodikliai

Šaltiniai: VDA, OBER-HAUS ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: didžiausias su paskola įperkamas plotas apskaičiuotas taikant prielaidas, kad LTV yra 85 proc., paskolos trukmė - 30 m.
Kainų ir pajamų santykis parodo reikalingą vidutinių metinių atlyginimų skaičių (atskaičius mokesčius) vidutinės vertės 50 kv. m būstui įsigyti.

Būsto pardavimų skaičius toliau mažėja, bet gyventojai tebėra susidomėję būsto įsigijimu

D pav. Būsto pardavimų skaičius ir gyventojų ketinimai įsigyti būstą

Šaltiniai: VDA ir Registrų centras.

4. Rizika dėl sisteminės svarbos kibernetinių atakų vykstant rusijos karui prieš Ukrainą

Rizikos esmė ir pasireiškimo kanalai

Prasidėjus rusijos karui prieš Ukrainą, išaugo kibernetinių atakų, nukreiptų prieš realųjį ir finansų sektorius, skaičius. Vyraujant reikšmingoms šių sektorių sąsajoms, didėja sėkmingos atakos, nebūtinai tiesiogiai nukreiptos prieš finansų sektorių, tikimybė, galinti sutrikdyti finansinių paslaugų teikimą, sukelti finansinius nuostolius ir visuomenės pasitikėjimo atskirais rinkos dalyviais praradimą, kuris galėtų paskatinti indėlių atsiėmimą ir sukelti likvidumo problemų kredito įstaigoms.

Finansų sektorius tampa vis dažnesniu kibernetinių atakų taikiniu. 2022 m. Lietuvoje buvo užfiksuotas išaugęs finansų rinkos dalyvių raportuojamų incidentų Lietuvos bankui skaičius. Prieš sistemškai svarbius

finansų sektoriaus dalyvius ar trečiųjų šalių paslaugų teikėjus nukreiptos kibernetinės atakos⁸ yra itin pavojingos dėl galimų sisteminio lygio padarinių ir poveikio visam bankų sektoriui.

Augant kibernetinių atakų skaičiui, taikiniai vis dažniau tampa ir įmonių darbuotojai, o tai kelia grėsmę organizacijų informacinėms sistemoms bei duomenų saugumui ir galėtų turėti neigiamų padarinių atskiriems finansų sistemos dalyviams ar visai finansų sistemai. 2023 m. pirmąjį pusmetį Nacionalinis kibernetinio saugumo centras (NKSC)⁹ užfiksavo 265 socialinės inžinerijos (angl. *phishing*) atvejus, o tai sudarė beveik trečdalį (31 %) visų šiuo laikotarpiu fiksuotų incidentų.

Rizikos pokytis per pusmetį

Kibernetinės rizikos lygis per pusmetį reikšmingai nepakito, tačiau tebėra padidėjęs. Remiantis Lietuvos banko apklausos dėl rizikų Lietuvos finansų sistemai duomenimis, 2023 m. antrąjį pusmetį finansų įstaigų, susidūrusių su kibernetinėmis atakomis, dalis sudarė 40 proc., t. y. viena didžiausių istoriškai fiksuotų dalių, o panašus atakų aktyvumas buvo ir 2022 m. antrąjį pusmetį (žr. 1 pav.). 2023 m. buvo fiksuojamos pavienės prieš bankus nukreiptos mažo sudėtingumo kibernetinės paskirstytojo paslaugos trikdymo atakos (angl. *distributed denial-of-service attack*, DDoS), o liepos mėn., po NATO viršūnių susitikimo Vilniuje, įvyko koordinuota DDoS ataka prieš daugelį Lietuvoje veikiančių bankų, tačiau šios atakos dažniausiai turėjo tik trumpalaikį poveikį bankinių paslaugų pasiekiamumui. Remiantis Regioninio kibernetinės gynybos centro (RKGC) duomenimis, daugumą 2023 m. Lietuvoje užfiksuotų DDoS atakų, nukreiptų prieš viešąjį ir privatųjį sektorius, vykdė rusų grupuotės, o didžiausias jų aktyvumas fiksuotas vykstant rusijai nepalankiems politiniams sprendimams, susijusiems su rusijos karu prieš Ukrainą. Tarpautiniu mastu atakos taip pat tebėra aktyvesnės. Grasinimai dėl reikšmingų atakų, nukreiptų prieš tarptautines organizacijas ir mokėjimų sistemas, iki šiol neišsipildė, o patirtos mažesnio sudėtingumo atakos buvo iš esmės suvaldytos. Kita vertus, tebesitęsiant karui ir tvyrant geopolitinei įtampai, rizikos lygis tebėra padidėjęs.

Rizikos lygio vertinimas, atsižvelgus į riziką didinančius bei mažinančius veiksnius

Kibernetinių atakų skaičius ir jų mastas tebėra išaugęs, o finansų sektorius tampa vis dažnesniu jų taikiniu, tačiau iki šiol dauguma vykdytų atakų buvo žemesnio sudėtingumo lygio, kredito įstaigos nepatyrė reikšmingų nuostolių ir sugebėjo greitai atkurti sutrikusią veiklą.

Tarptautiniu ir nacionaliniu lygiais vykdomos informacijos apie kibernetines atakas apsikeitimo iniciatyvos, siekiant didinti finansų sektoriaus atsparumą kibernetinėms grėsmėms. Lietuvoje nuo 2023 m. vidurio kredito įstaigos dalijasi informacija įvairiais kibernetinio saugumo aspektais: įspėjimais, konfigūravimo priemonėmis ir kitais techniniais kibernetinio išpuolio duomenimis. Šiuo metu taip pat įgyvendinama 2022 m. Europos sisteminės rizikos valdybos (ESRV) paskelbta rekomendacija dėl Europos sisteminių kibernetinių incidentų koordinavimo sistemos (EU-SCICF) sukūrimo, kuri užtikrins informacijos apsikeitimą ir tarpautiniu mastu.

Nacionaliniu mastu reguliariai atliekamos pratybos, siekiant didinti visuomenės atsparumą kibernetinėms grėsmėms, kylančioms taikant socialinės inžinerijos metodus. 2023 m. pirmuose dviejuose pratybų etapuose dalyvavo 235 įstaigos, buvo išsiųsta apie 130 tūkst. klaidinančių el. laiškų.

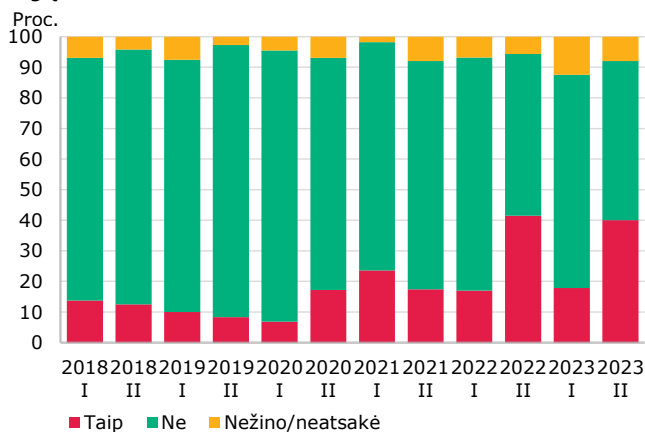
⁸ Pavyzdžiui, jei trečiųjų šalių IT paslaugų teikėjai, kurie teikia paslaugas keliems didesniems bankų sektoriaus dalyviams, susidurtų su kibernetine ataka, kurios metu būtų nutekinta jautri klientų informacija, įskaitant ir klientus bankus, bankų klientai galėtų patirti finansinių nuostolių, nutekintą jautrią informaciją panaudojus neteisėtiems lėšų pervedimams. Pasklidus naujienoms, net ir nenukentėję atitinkamų bankų klientai galėtų prarasti pasitikėjimą įstaiga ir pradėti atitraukinėti lėšas, jas pervedant į kitas finansų įstaigas. Bankai partirtų didelę reputacinę žalą, galėtų susidurti su finansiniais nuostoliais ir reikšmingu likvidumo šoku. Kitas pavyzdys – kenkėjiško kodo pasklidimas po sistemiškai svarbaus banko sistemas, įskaitant ir jo filialus, jei naudojama ta pati infrastruktūra, o tai lemtų rizikos materializaciją ir kitose valstybėse. Su kenkėjiško kodo pagalba informacija galėtų būti pasisavinama ir pakeičiama kita klaidinančia informacija, kuri galėtų sukelti didelius nuostolius bankui, jo klientams ir lemti didelę reputacinę žalą ne tik vienam rinkos dalyviui, bet taip pat ir visam Lietuvos bankų sektoriui dėl atsargiesnio visuomenės ir investuotojų požiūrio į galimų kibernetinių grėsmių suvaldymą ateityje.

⁹ NKSC organizuotos pratybos atskleidė, kad 18 proc. pratybose dalyvavusių darbuotojų iš įvairių įstaigų, kurių nemažą dalį sudarė Lietuvos ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros ir valstybės informacinių išteklių valdytojai bei tvarkytojai, neatpažino sukčių žinučių ir atlikto potencialiai žalingus veiksmus.

Atsižvelgiant į rizikos poveikį ir tikimybę, vyraujant geopolitinei įtampai, ir riziką mažinančius veiksmus, rizikos lygis vertinamas kaip vidutinis.

Finansų įstaigų, susiduriančių su kibernetinėmis atakomis, dalis vis dar yra padidėjusi

1 pav. Su kibernetinėmis atakomis susidūrusių finansų įstaigų dalies kaita

Šaltinis: Lietuvos bankas.

IŠŠŪKIAI

1. Iššūkis dėl įtampų pasaulio finansų rinkose dėl griežtesnės pinigų politikos ir geopolitinės įtamos

Iššūkio esmė ir pasireiškimo kanalai

Finansų įstaigos gali būti pažeidžiamos dėl finansų rinkų svyravimų, kylančių dėl staiga sugriežtėjusios pinigų politikos poveikio. Padidėjusį pažeidžiamumą rodo 2023 m. pradžioje kelių JAV bankų patirti bankrotai. Bankrotų poveikis palietė bankus visame pasaulyje – krito jų akcijų vertės, išaugo net ir didelių, daug rezervų turinčių bankų nevykdomų kredito įsipareigojimų apsikaitimo sandorių (*credit default swaps*, CDS) kainos. Tvyrant geopolitinei įtampai, korekcijas finansų rinkose gali nulemti neigiami tarptautinės prekybos ir žaliavų kainų sukrėtimai ir staigus investuotojų pasitikėjimo sumažėjimas.

Lietuvos bankų tiesioginės sąsajos su finansų rinkomis ir kartu tiesioginė rizika dėl rinkų svyravimo yra nedidelė. Lietuvos bankai daugiausia finansuojasi rezidentų indėliais, o finansavimosi rinkose dalis sudaro tik 4,2 proc. ir yra viena mažiausių ES (žr. A pav.). Bankai į akcijas iš esmės neinvestuoja¹⁰, tačiau yra bankų, kurių investicijos į skolos vertybinius popierius (VP) sudaro reikšmingą jų turto dalį (žr. B pav.).

Poveikis Lietuvos bankams galėtų pasireikšti per sąsajas su patronuojančiais Švedijos ar kitais užsienio bankais. Finansavimasis rinkose sudaro 44 proc. Švedijos bankų finansavimosi, tad, jiems susidūrus su sunkumais dėl finansų rinkų svyravimų ar pabrangus finansavimuisi, jie galėtų atitraukti likvidumą iš bankų Lietuvoje. Vis dėlto priklausomybė nuo patronuojančiųjų bankų finansavimo yra gerokai sumažėjusi, palyginti su finansų krizės laikais.

Iššūkio pokytis per pusmetį

Lietuvoje bankų pelnai reikšmingai išaugę: 2023 m. antrąjį ketvirtį nuosavybės grąža sudarė 26 proc. (prieš pusmetį (2022 m. ketvirtąjį ketvirtį) – 14,3 %). Svarbių EZ bankų nuosavybės grąža minimu laiko tarpiumi sudarė 8,9 proc. ir buvo didžiausia per penkiolika metų¹¹. Didelis bankų pelningumas didina jų atsparumą galimiems sukrėtimams finansų rinkose. Lietuvos bankai taip pat turi sukaupti didelius likvidumo

¹⁰ Investicijos į akcijas sudaro mažiau nei 1 proc. turto visuose bankuose.

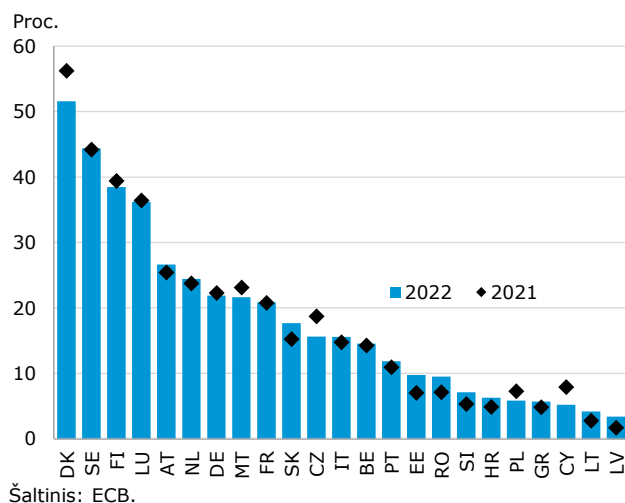
¹¹ Remiantis 2023 m. lapkričio mėn. Europos Centrinio Banko (ECB) finansinio stabilumo apžvalga.

rezervus. 2023 m. antrąjį ketvirtį padengimo likvidžiuoju turto rodiklis sudarė 379 proc. ir buvo antras didžiausias ES¹².

Finansų rinkos nesitiki tolesnio centrinių bankų palūkanų normų didinimo. O pinigų politikai stabilizuojantis, mažėja prielaidos didesniai finansų rinkų sukrėtimui. Nuo spalio vidurio šiek tiek mažėja JAV (ir Lietuvos) VVP pajamingumas, tačiau JAV akcijų rinkoje matomi pervertinimo požymiai yra didesni nei metų pradžioje. O akcijų kainų korekcijos JAV istoriškai lėmė korekcijas ir kituose pasaulio regionuose¹³. Rusijos karui tebesitęsiant ir spalio mėn. prasidėjus konfliktui Izraelyje, geopolitinė įtampa pasaulyje tebėra didelė.

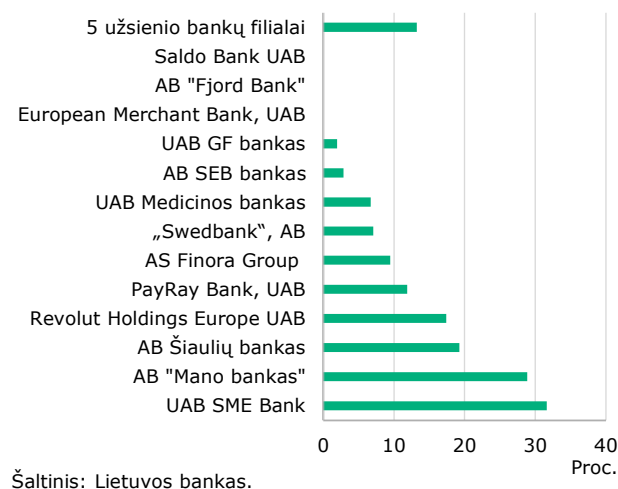
Lietuvos bankų finansavimasis rinkose yra vienas mažiausių, Švedijos bankų – vienas didžiausių Europoje

A pav. Bankų finansavimosi rinkose dalis

Investicijos į skolos VP sudaro gana reikšmingą kelių mažesnių bankų turto dalį

B pav. Skolos VP dalis visame bankų turte

2. Sparčios naujų rinkos dalyvių plėtros keliami nepakankamos pinigų plovimo prevencijos iššūkiai

Iššūkio esmė ir pasireiškimo kanalai

Itin sparčiai besiplečiantis elektroninių pinigų įstaigų (EPI) ir mokėjimo įstaigų (MI) sektorius dėl brandos stygiaus bei pinigų plovimo ir teroristų finansavimo (PPTF) rizikos pavojų ateityje galėtų kelti papildomų iššūkių Lietuvos finansų sistemai. Sparčiai besiplečiančių ir pakankamai jaunų finansų įstaigų, palyginti su tradicinėmis finansų įstaigomis, rizikų vertinimo ir pinigų plovimo prevencijos savireguliacinis mechanizmas dažnai būna mažiau išplėtotas, todėl kyla didesnė rizika patekti į pinigų plovimo schemas. Reikšmingas PPTF įvykis dėl vis dar esančių vidinių įmonių procesų trūkumų ir kompetentingų specialistų stygiaus galėtų pakenkti visos finansų sistemos reputacijai.

Kitas potencialios PPTF rizikos kanalas – sektoriaus klientų, ypač nerezidentų, ir jų atliekamų operacijų keliami iššūkiai. Palyginti su bankų sektoriumi, EPI ir MI yra labiau linkusios aptarnauti klientus nerezidentus. Nors asmens rezidavimas užsienio šalyje nebūtinai gali kelti papildomų rizikų, tačiau įstaigų pažeidžiamumą gali padidinti klientai ir partneriai, kurie yra registruoti didelės rizikos šalyse arba tikslinėse teritorijose. Taip pat reputacinė rizika galėtų kilti ir dėl EPI ir MI sektoriaus kibernetinio pažeidžiamumo, pastaruoju metu padidėjusio kibernetinių atakų mokėjimų rinkoje skaičiaus.

Iššūkio pokytis per pusmetį

¹² [FBI duomenimis.](#)

¹³ Remiantis 2023 m. lapkričio mėn. ECB finansinio stabilumo apžvalga.

2023 m. trečiojo ketvirčio pabaigoje EPĮ ir MĮ sektoriuje veikė 127 įstaigos (83 EPĮ ir 44 MĮ). Palyginti su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, sektoriaus licencinės veiklos pajamos 2023 m. trečiąjį ketvirtį padidėjo daugiau kaip penktadaliu (iki 353 mln. Eur), tuo metu mokėjimo operacijų suma sumažėjo apie 6 proc. (iki 103 mlrd. Eur). Tiesa, apie 70 proc. sektoriaus pajamų uždirbo dešimt didžiausių EPĮ ir MĮ. 2023 m. trečiąjį ketvirtį dvi įstaigos nevykdė nuosavo kapitalo reikalavimų. Preliminariais duomenimis, 2023 m. EPĮ ir MĮ sektoriui pritaikytas rekordinis poveikio priemonių skaičius bei skirtas rekordinis baudų dydis. Taip pat per 2023 m. EPĮ ir MĮ sektoriui išduotos 3 ir panaikinta 10 EPĮ ar MĮ licencijų.

3. Iššūkis dėl klimato kaitos poveikio finansiniam stabilumui

Iššūkio esmė ir pasireiškimo kanalai

Ekstremalių klimato reiškinių dažnėjimas ir ilgalaikiai laipsniški klimato pokyčiai (fizinė rizika) neigiamai veikia įmones ir namų ūkius per finansinius nuostolius, ekonominės veiklos trikdžius, prarandamas pajamas ir darbo našumo mažėjimą. Vis dėlto, ESRV ir ECB vertinimu, Lietuvai priskiriamas fizinės rizikos lygis yra vienas mažiausių ES šalyse¹⁴. Pavyzdžiui, Lietuvoje aukštesnio fizinės potvynių rizikos lygio tikimasi tik po šimtmečio. Dėl didelio šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijų intensyvumo Lietuvoje yra aktualesnė pereinamojo laikotarpio rizika, kuri apima potencialius ekonominius sukrėtimus, kylančius dėl valstybės politikos, technologijų ir vartotojų bei investuotojų elgsenos pokyčių.

Iššūkio pokytis per pusmetį

Pagal sukuriamą ekonominę vertę Lietuvos įmonių ŠESD emisijos 2021 m. buvo daugiau nei dvigubai intensyvesnės už ES vidurkį (žr. A pav.). Tai reiškia, kad, pasitvirtinus pereinamojo laikotarpio rizikai, yra didesnė tikimybė sulaukti platesnio masto turto nuvertėjimo, taip pat daugiau sąnaudų, neišnaudojamo turto susidarymo (angl. *stranded assets*) ir darbo rinkos sukrėtimų.

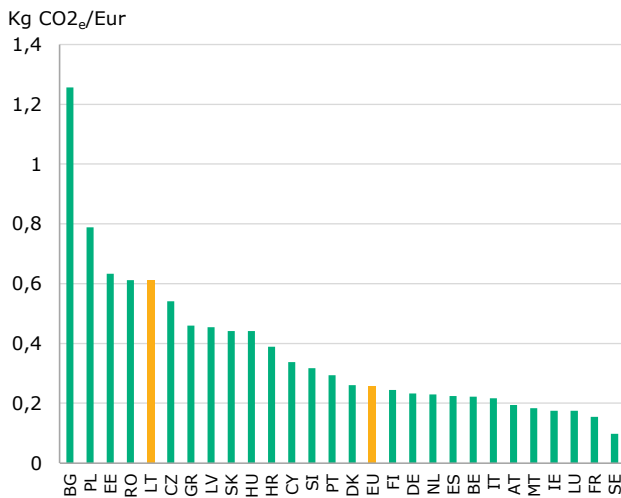
Pereinamojo laikotarpio rizika Lietuvoje aktuali dėl didelio bankų skolinimo taršiausioms įmonėms. Palyginti su sukuriamu BVP, taršiausi yra žemės ūkio, transporto ir apdirbamosios gamybos sektoriai (žr. B pav.). 2021 m. jie išmetė atitinkamai 22, 37 ir 26 proc. visų ŠESD emisijų. 2023 m. trečiąjį ketvirtį paskolos šiems sektoriams bendrai sudarė 25,7 proc. ne finansų įmonių PFĮ paskolų portfelio (0,4 proc. p. mažiau nei prieš pusmetį, tačiau 1 proc. p daugiau nei 2010–2023 m. vidurkis).

Reikšminga dalis būsto paskolų Lietuvoje teikiama įsigyti prasto energetinio efektyvumo būstą, o tai didina galimą pereinamojo laikotarpio rizikos poveikio mastą. 2015 m. ESRV skaičiavimais, Lietuvoje keturi penktadaliai būsto paskolų buvo suteikiama daugiau emisijų išskiriantiems namų ūkiams (namų ūkiai, priklausantys aukščiausiam emisijų skirstinio kvartilui).

¹⁴ [Climate-related risk and financial stability](#), ECB/ESRB Project Team on climate risk monitoring, 2021.

Palyginti su ES vidurkiu, Lietuvos ekonomika gerokai jautresnė pereinamojo laikotarpio rizikai

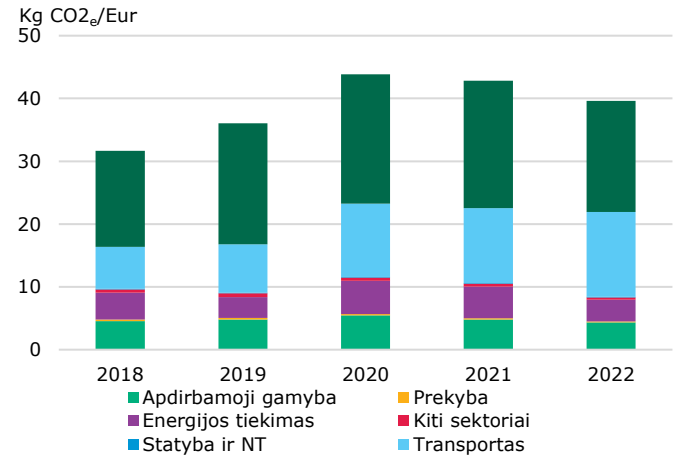
A pav. ES šalių ŠESD emisijų intensyvumas 2021 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos bankas.

Pagal sukuriamą ekonominę vertę taršiausi yra žemės ūkio ir transporto sektoriai

B pav. Paskolų portfelio ŠESD emisijų intensyvumas pagal ekonomines veiklas

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos bankas.

TESTAVIMAS NEPALANKIOMIS SĄLYGOMIS

Bankų mokumo testavimas

Pagrindinis mokumo testavimo tikslas – įvertinti didžiausių šalyje veikiančių bankų¹⁵ kapitalo pakankumą ekonomikos sukrėtimo sąlygomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atlikto testavimo rezultatai nėra prognozė, o gautus rezultatus reikia vertinti atsižvelgiant į daromas prielaidas.

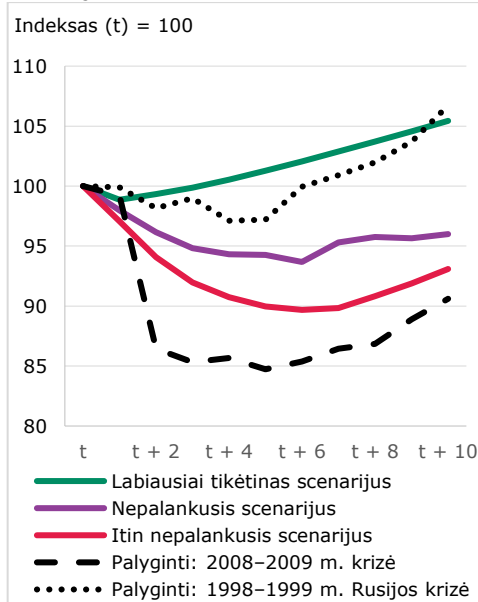
Atliekant testavimą nepalankiomis sąlygomis, buvo sudaryti trys scenarijai laikotarpiui nuo 2023 m. antrojo ketvirčio iki 2025 m. ketvirtojo ketvirčio (žr. A pav.). Labiausiai tikėtinas scenarijus sudarytas remiantis oficialiomis Lietuvos banko makroekonominės raidos prognozėmis, paskelbtomis 2023 m. rugsėjo mėn., palūkanų normų prielaidos atitinka 2023 m. lapkričio mėn. rinkos lūkesčius. **Nepalankusis scenarijus** parengtas remiantis prielaida, kad dėl susitraukusios išorės paklausa mažėja Lietuvos eksportas, o palūkanų normoms tebesant aukštomis, mažėja ir vidaus paklausa, įmonėms brangu skolintis, didėja bankrotų skaičius. Pagal nepalankųjį scenarijų, Lietuvos realusis BVP 2023 m. vidutiniškai susitrauktų 1,7, 2024 m. – 3,7, o 2025 m. padidėtų 1,5 proc. Papildomai sudarytas **itin nepalankusis scenarijus**, skirtas bankų veiklos tvarumui, esant ypač stipriam ekonomikos sukrėtimui, įvertinti. Pagal šį scenarijų EZ ekonomika patiria krizę, kuri pagilina Lietuvos ekonomikos susitraukimą. Reikšmingai prastėjant lūkesčiams ir griežtėjant skolinimo standartams, Lietuvoje dar smarkiau traukiasi tiek užsienio, tiek vidaus paklausa. Dėl įmonių bankrotų išauga nedarbas, mažėja darbo užmokestis, krinta komercinių patalpų paklausa, dėl to labai smunka NT kainos. Galiausiai, reaguodamas į EZ krizę, ECB mažina palūkanų normas daugiau nei rinkos lūkesčiai 2023 m. lapkričio mėn. Pagal šį scenarijų Lietuvos BVP 2023 m. vidutiniškai susitrauktų 2,4, 2024 m. – 6,8, o 2025 m. padidėtų 0,9 proc.

¹⁵ Atliekant mokumo testavimą, vertinami šie bankai: AB SEB bankas, AB Šiaulių bankas, „Swedbank“, AB, ir UAB Medicinos bankas.

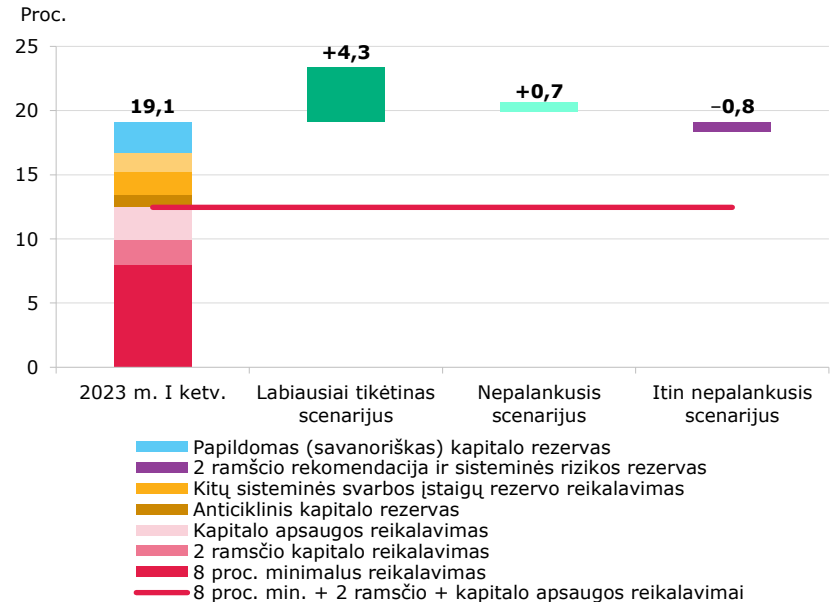
Hipotetiniai nepalankieji scenarijai turėtų ilgalaikį poveikį šalies ekonomikai

Bankų sektorius yra atsparus ekonominiams sukrėtimams net ir pagal itin nepalankų scenarijų

A pav. Lietuvos realiojo BVP raida pagal scenarijus

B pav. Bankų sektoriaus kapitalo pakankamumo rodiklis pagal scenarijus

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: grafike kairėje t = 2023 m. I ketv., grafike dešinėje nurodomi kapitalo pakankamumo reikalavimai (KPR) testavimo laikotarpio pabaigoje, t. y. 2025 m. ketvirtąjį ketvirtį. Bankų bendri kapitalo reikalavimai apima minimalų 8,0 proc. 1 ramsčio kapitalo reikalavimą (angl. *Pillar I*), individualiai nustatomą 2 ramsčio kapitalo reikalavimą (angl. *Pillar II requirement*), taip pat 2,5 proc. kapitalo apsaugos, 1 proc. AKR, kitų sisteminės svarbos įstaigų (O-SII) ir sisteminės rizikos rezervų reikalavimus bei 2 ramsčio rekomendacijas (angl. *Pillar II guidance*).

Testavimo rezultatai rodo, kad bankų sektorius turi pakankamai kapitalo ir yra atsparus galiams sukrėtimams (žr. B pav.)¹⁶:

- 2023 m. antrąjį ketvirtį–2025 m. testavimo laikotarpiu **pagal labiausiai tikėtiną scenarijų** reikšmingai išaugusios grynųjų palūkanų pajamos didins KPR net 24,6 proc. punkto (žr. C pav. grafiką kairėje). Jei šiuo laikotarpiu bankų pelnas nebūtų išmokamas dividendais, bankų sektoriaus KPR galėtų sudaryti net 34,8 proc. Tačiau, pritaikius dividendų prielaidas, pagrįstas bankų dividendų politika, dividendų mokėjimas mažintų KPR 11,4 proc. punkto, todėl labiausiai tikėtina, kad 2025 m. ketvirtąjį ketvirtį bankų sektoriaus KPR sudarys 23,4 proc.
- Pagal **nepalankų scenarijų** didelės grynųjų palūkanų pajamos atsvertų išaugusius kredito rizikos nuostolius ir bankų sektoriaus KPR net šiek tiek padidėtų (iki 19,9 %), tačiau būtų 3,5 proc. punkto mažesnis nei pagal labiausiai tikėtiną scenarijų (žr. C pav. grafiką dešinėje).
- Galiausiai, pagal **itin nepalankų scenarijų** bankų sektoriaus KPR sumažėtų iki 18,4 proc., bet vis dar su atsarga tenkintų bendrus kapitalo reikalavimus (žr. C pav. grafiką apačioje). Pagal šį scenarijų KPR būtų 5 proc. punktais mažesnis nei pagal labiausiai tikėtiną scenarijų, o bankų sektoriaus kredito nuostoliai 2023 m. antrąjį ketvirtį–2025 m. sudarytų 1 016 mln. Eur, arba apie 4,9 proc. viso 2023 m. pirmojo ketvirčio paskolų portfelio. Vertinant rezultatus pagal itin nepalankų scenarijų, būtina atsižvelgti į tai, kad tokio įvykio tikimybė labai nedidelė.
- **Laikinis solidarumo įnašas**, nors ir sulėtina bankų kapitalo kaupimą pagal nagrinėjamus scenarijus, tačiau reikšmingo poveikio kapitalo reikalavimų vykdymui pagal testavimo scenarijus nedaro. Juolab tuo atveju, jei bankams nebūtų taikomas solidarumo įnašas, dalis jo būtų paskirstyta kaip dividendai, taigi reikšmingai nepadidintų bankų sektoriaus atsparumo.

¹⁶ Bankų sektorius – AB SEB bankas, AB Šiaulių bankas, „Swedbank“, AB, ir UAB Medicinos bankas.

Pritaikius dividendų prielaidas, pagrįstas bankų dividendų politika, pagal labiausiai tikėtiną scenarijų didžioji dalis pelno būtų išmokėta dividendų forma, todėl labai išaugusios grynujų palūkanų pajamos galiausiai tik šiek tiek prisidėtų prie bankų sektoriaus atsparumo didinimo

C pav. Bankų sektoriaus kapitalo pakankamumo rodiklio išskaidymas pagal labiausiai tikėtiną scenarijų (grafikas kairėje), pagal nepalankųjį scenarijų (grafikas dešinėje) ir itin nepalankųjį scenarijų (grafikas apačioje)

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: solidarumo įnašas pagal itin nepalankųjį scenarijų būtų mokamas tik už 2023 m.

Bankų likvidumo testavimas

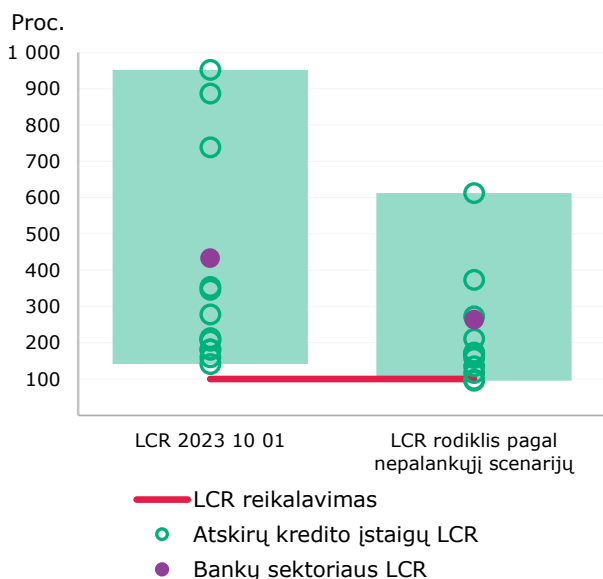
Bankų sektorius bendrai turi nemažas likvidžiojo turto atsargas ir yra pakankamai gerai pasirengęs atlaikyti trumpojo laikotarpio likvidumo sukrėtimus. Sektoriaus faktinis LCR 2023 m. spalio mėn. sudarė 433 proc., o pagal nepalankųjį scenarijų jis sumažėtų iki 263 proc. (žr. A pav.). Taigi bankų sektorius su didele atsarga tenkintų 100 proc. padengimo likvidžiuoju turto reikalavimą. Iš testuotų

vienuolikos atskirų bankų¹⁷ ir dviejų centrinių kredito unijų grupių, didžiosios dalies LCR rodikliai taip pat tenkintų reikalavimą. Vis dėlto pagal nepalankųjį scenarijų dvi kredito įstaigos šį reikalavimą šiek tiek pažeistų.

Bankų sektorius turimu likvidžiuoju turtu gebėtų padengti 36,6 proc. indėlių sumažėjimą, tačiau bankų likvidumo padėtis nevienoda (žr. B pav.). Palyginti su 2023 m. Finansinio stabilumo apžvalgoje pateiktais kovo mėn. rezultatais, bankų sektoriaus atsparumas likvidumo sukrėtimams šiek tiek suprastėjo – bankų sektorius galėtų atlaikyti 8 proc. punkto mažesnę indėlių atsiėmimą. Pavienių bankų rezultatai svyruoja nuo 7,8 iki 81,8 proc.

Pagal nepalankųjį scenarijų bankų sektorius su atsarga tenkintų LCR reikalavimą

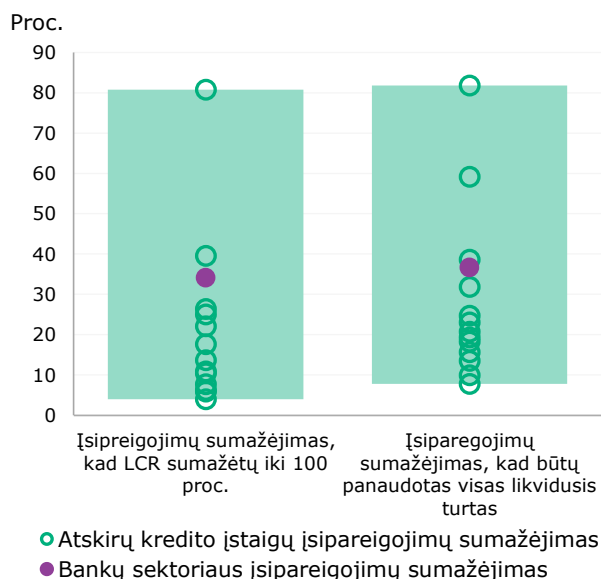
A pav. Bankų likvidumo testavimo rezultatai

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Bankų sektorius turimu likvidžiuoju turtu gebėtų padengti 36,6 proc. indėlių sumažėjimą

B pav. Įsipareigojimų sumažėjimas, kurį atlaikytų bankai

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

¹⁷ Atliekant likvidumo testavimą nepalankiomis sąlygomis, vertinami šie bankai: European Merchant Bank UAB, AB „Fjord bank“, UAB GF bankas, AB „Mano bankas“, UAB Medicinos bankas, PayRay Bank UAB, Revolut Bank UAB, AB SEB bankas, UAB SME Bank, „Swedbank“, AB, ir AB Šiaulių bankas.